

Venemaa keeled Euroopa liistul

Venelased jõudsid ette ja tegid keelteaasta avaürituse oma maal juba veebruari alguses, ennetades sellega nii Eestit kui ka tervet Euroopat¹: 8.-9. veebruaril toimus esinduslikus Moskva teadlaste majas sealse riikliku lingvistikaülikooli korraldusel rahvusvaheline konverents „Venemaa keeled Euroopa mõõtmes”.

Konverentsi avamisele ja plenaarettekannetele järgnes töö neljas sektsioonis: „Vene keel SRÜ riikides ja Baltikumis. Seisund ja perspektiivid”, „Mitmekeelsus Venemaa ja Euroopa hariduses”, „Venemaa Föderatsiooni keelepoliitika sotsiaal-õiguslikud aspektid” ning „Ema-keelte ja rahvastevahelise suhtluse keelte õppe programmid Venemaal”. Osavõtjad – keeleteadlased, haridusametnikud, poliitikud, õpetajad ja õppejõud – olid kutsutud SRÜst ning Eestist, Lätist ja Leedust. Ametlik Venemaa oli esindatud riigiduuma, välisministeeriumi ja haridusministeeriumi näol, Euroopa Nõukogult tõi tervitusi selle nüüdiskeelte osakonna administraator Philia Thalgott. Konverentsi ajaks ilmutati teesid² ning loodetavasti antakse aasta lõpuks välja ka ettekannete kogumik.

Võimalik, et arutelu ärgitamiseks alustati konverentsi nii sisult, seisukohtadelt kui ka professionaalsuselt seinast seina ulatuvate ettekannetega. Olulise osa P. Thalgotti esinemisest hõlmas Euroopa keelemapi tutvustus (keelemapist oli lähemalt juttu Oma Keele esimeses numbris). Ilmselt vajab keeleoskuse üleeuroopalist võrdlust võimaldava süsteemi rakendamine Eestiski läbiarutamist ja ühist seisukohavõttu: Venemaal peeti juba aasta tagasi vastav rahvusvaheline seminar³ ning Iirimaal on jõutud mapi kasutamise vastu olevate õpetajate streigini.

Professor I. Halejeva käsitles keeleõpet kui haridusprotsessi olulist osa ning rahvusvahelise suhtlemise eeldust, rõhutades vajadust teadvustada Venemaad paljurahvuselise riigina, mille mitmes osas pole kakskeelsusele alternatiivi.

Asjaliku probleemide tunnistamise kõrval otsiti neile kohati siiski möödunud aegadest tuttavaid põhjusi ning lahendusi. Täielikus vastuolus keelteaasta vaimuga olid duuma liikme V. Benediktovi noomimis-

ja õpetussõnad (millest enamik konverentsil osalenuid, välisministeeriumi esindaja nende hulgas, küll distantseerus) Balti riikidele, Ukrainale ja Tatarstanile.

Venemaa ja SRÜ keeltepaabel

Konverents ei saanud loomulikult ei ajas ega ruumis mööda Venemaa praegustest oludest, mis keeleolukorda mõjutavad ning millele ka erakordne keelterohkus ise oma jälje jätab. Majanduslik madalseis, venekeelse rahvastiku vähenemine (eriti äärealadel) ja mittevene rahvastiku suurenemine koos rahvusliku eneseteadvuse kasvuga, Jeltsini-aegne anarhiani ulatunud suveräänsus (vähemalt sõnades) ning uue presidendi ainuvalitsejalikke jooni sisaldavad püüdlused moodustavad raami sellele avarale mänguväljale, millel Venemaal tuleb oma sisemiste ning väliste keeleprobleemidega hakkama saada.

Venemaa ja tegelikult ka suure osa SRÜ keeleprobleemid väljenduvad meilegi tuttavas põlisrahvaste keelte ja vene keele vastuolus, üldkasutatava suhtluskeele vajaduses ning vene keele rolli ja prestiiži vähenemises nii maailma- kui ka emakeelena. Põlisrahvaste keeltele riigikeele staatuse andmine on olnud peaaegu alati vaid poliitiline akt, milleks ei olnud valmis kõnealused keeled ise (puudub vajalik terminoloogia), neid emakeelena kasutav rahvas (mõju avaldab aastakümnete ja -sadade jooksul sisendatud alaväärsuskompleks) ega ammugi mitte põlisrahvaste kõrval elavad muukeelsed, eelkõige venelased.

Määratlematus ja ähmasus põhimõistete, kaasa arvatud mõiste „riigikeel” rakendamisel ja emakeele kõikides dominantkeele funktsioonides kasutamise traditsioonide puudumine on põhjustanud põhimõtete otsuste muutmist ja keelepoliitilist tõblemist näiteks Valgevenes ja Kõrgõzstanis. Keeleprobleemid, sh ladina tähestiku kasutuselevõtu küsimus, on teravalt esile tõusnud ka Tatarstanis (ettekande pidas riiginõukogu aseesimees R. Minnullin), kus äärmuslikumad poliitikud on seadnud eesmärgiks muuski osas Baltimaadega sarnase keeleolukorra kehtestamise (Aserbaidžaanis mindi 1992. a ladina tähestikule üle ning astuti teisigi radikaalseid samme⁴).

Samal ajal on mitmes Venemaa osas, näiteks Dagestanis, olukord, kus väikesel territooriumil elab koos väga palju eri keeli kõnelevaid rahvaid ning kus vene keel oli ja on omavahelise suhtlemise ning mingilgi kujul funktsioneeriva haridussüsteemi eelduseks. Praeguseks on vene keel hüljatud, uut ühist suhtlusvahendit aga pole leitud. Kohati näivad poliitilised aated ja praktilised vajadused vastuolus olevat – Gruusia

esindaja sõnutsi palkavat seal ka kõige äärmuslikumad rahvuslased oma lastele salaja vene keele koduõpetajaid.

Lihtne pole olukord vene keele endaga. Väga delikaatsetel poliitilistel põhjustel (Venemaa paljukeelsus!) pole duuma kuue aasta jooksul suutnud vastu võtta vene keele rolli määratlevat seadust, kuigi vajadus kogu riiki ühendava keele järele on selge.

Muutuv keel muutavas maailmas

Samas on vene keelel tulnud ja tuleb oma leviku eest maksta: tema kvaliteet on halvenenud venelaste endi keskel, mittevenelastest rääkimata (eks meilgi ole aeg-ajalt arutatud, mis saab eesti keelest siis, kui integratsiooniprogramm ellu viiakse). Samas seoses oli üpris ehmatav Krasnojarski professori T. Grigorjeva ettekanne vene kirjaviisi stiihilise latiniseerumise kohta⁵ – ning viimane paistis selgelt silma ka Moskva tänavapildis, mis on meiegi omast ingliskeelsem.

Mitmes ettekandes arvati, et riigiametisse astujatele tuleks kehtestada vene keele eksam ning luua kättesaadav keelenõu. Kurva tegelikkusena nenditi (V. Kostomarov) aga ka seda, et riiklikku programmi „Vene keel” finantseeriti möödunud aastal 0,6% ulatuses selle vajadustest.

Ilmsete rahastusraskuste taha on takerdunud ka vene keele õpe ning propageerimine välismaal, kuigi selle tähtsust on mõistetud. Välisministeeriumi esindanud G. Balba igatahes teatas, et tema ametkond tegeleb probleemiga väga tõsiselt. Meeldiv oli kuulda sedagi, et vene keelt ei tohi (kui sõnad vaid tegelikkusele vastaksid!) kasutada poliitilise vahendina ning et tema oskamine ja kasutamine välismaal oleneb välisriikide ja Venemaa suhetest.

Balti riike esindasid professor Ina Druviete Läti ülikoolist ja Evija Papule Läti haridus- ja teadusministeeriumist, dotsent Gintautas Kundrotas Vilniuse ülikoolist ja Ona Cepulėnienė Leedu haridusministeeriumist ning professor Irina Külmoja Tartu ülikoolist ja allakirjutanu haridusministeeriumist. Konverentsi temaatika ja olukordade läheduse tõttu olid ka ettekanded üsna sarnased, kirjeldades vene keele õpetamist üldhariduskoolides (Cepulėnienė), kõrgkoolides (Külmoja ja Kundrotas) ning seisundit ühiskonnas üldse (Druviete, Papule, Valge)⁶.

Konverentsi lõpuks jõuti ka resolutsiooniprojektini, mis üksmeelse, aga loiu käetõstmisega heaks kiideti. Nenditi kakskeelsuse vajalikkust, selge riikliku keelepoliitika puudumist ning vajadust parandada ametnike „venekeelse kommunikatsiooni kultuuri”. Tundub, et selles vähe- seski on piisavalt ainet meenutamiseks ja edasimõtlemiseks.

Nii konverentsi ajal kui ka enne seda tuli mitmel pool jutuks, kas niisugustest kokkusaamistest on ikka mõtet osa võtta – ega Baltikum valdavalt SRÜ riikidest osavõtjatega ning Venemaa keeleprobleemidele keskendunud konverentsilt maailmale äkki vale poliitilist signaali ei saada? Arvan, et osavõtt oli vajalik õige mitmel põhjusel: oli võimalik saada infot ja vastu vaielda nendele väidetele, mis meie tõekspidamistega ei klappinud; oli hea võimalus rääkida oma maa keelepoliitilistest edusammudest ja probleemidest neile, kellel vastav arengujärk alles ees; igati positiivne oli kogemus Eesti, Läti ja Leedu koostööst konverentsil. Ja mõistagi olid väärtuslikud mitteametlikud mõttevahetused teiste, muu hulgas ka vene kolleegidega. Kõigest hoolimata on päris paljud probleemid ühised.

Jüri Valge

haridusministeeriumi nõunik

-
- ¹ Keelteaasta avaüritus Eestis, rahvusvaheline konverents „Eesti keel Euroopas”, toimus Tallinnas 12.–14. märtsil, Euroopa keelteaasta avaüritus Lundis 18.–19. veebruaril.
  - ² Сборник тезисов конференции „Языки России в европейском измерении”. Москва, 2001.
  - ³ Перспективы внедрения „языкового портфеля” в систему образования Российской Федерации. Москва, 2000.
  - ⁴ **Ф. Я. Вейсалов**, Суверенитет и языковая политика Азербайджана. – Сборник тезисов конференции, lk 22–24.
  - ⁵ **Т. М. Григорьева**, Иноязычие в русском письме постсоветского периода. – Сборник тезисов конференции, lk 6–7.
  - ⁶ **О. Чепулене**, Русский язык в общеобразовательных школах Литовской Республики. – Сборник тезисов конференции, lk 31–33; **И. П. Кюльмоя**, Русский язык в вузах Эстонии: преподавание и исследование. – Сборник тезисов конференции, lk 3; **Г. Кундротас**, Изучение русского языка в вузах Литвы. – Сборник тезисов конференции, lk 17–18; **I. Druviete, E. Papule**, Sociolinguistic Functions of the Russian Language in Latvia. – Сборник тезисов конференции, lk 30–31; **Ю. Валге**, Русский язык в Эстонии в прошлом, настоящем и будущем. – Сборник тезисов конференции, lk 21–22.